

RELAȚII INTERNAȚIONALE

CONSOLIDAREA COOPERĂRII UE - NATO ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

THE CONSOLIDATION OF EU-NATO COOPERATION IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

Svetlana CEBOTARI, ORCID: 0000-0001-9073-104X
Universitatea de Stat din Moldova,
Chisinau, Republica Moldova

CZU: 327.5:355.4(470:477)

e-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com

The war in Ukraine, conditioned by the occupation of the Crimean peninsula in 2014 and the invasion of the Russian Federation on February 24, 2022, is, since the collapse of the Soviet Union, the event that will have the greatest geopolitical implications on the international arena. The ongoing war implies a number of long-term effects for the security and stability of the European continent. Also, the war in Ukraine produced an unprecedented political convergence in Europe, with a unanimous perception of the need to increase defense capabilities.

The objective of this article is to highlight the main steps taken by the EU and NATO in order to ensure security on the European continent. The presence of the war in Ukraine, on the border of the EU and NATO conditions a strengthening of combat capabilities and a more effective collaboration between the two organizations - the EU and NATO

Keywords: war, cooperation, strengthening, capacity, EU, NATO, Ukraine, Russian Federation.

INTRODUCERE

Emergența războiului din Ucraina, condiționat de ocuparea peninsulei Crimeea în 2014 și de invazia Federației Ruse la data de 24 februarie 2022, este, de la prăbușirea Uniunii Sovietice, evenimentul care va avea cele mai mare implicații geopolitice pe arena internațională [1]. Gradul de posibilitate a unora dintre consecințele războiului ruso-ucrainean va fi de neglijat și va constitui subiect de dezbateri pentru mediul academic, dar și pentru dezbaterile liderilor, politici occidentali [2]. De asemenea, invazia Rusiei în Ucraina și războiul în proces de desfășurare implică o serie de efecte pe termen lung pentru securitatea și stabilitatea continentului european [3]. În același rând, războiul din Ucraina a produs o convergență politică fără precedent în Europa, cu o percepție unanimă a necesității creșterii capacităților de apărare.

Această unanimitate corespunde unei renașteri a dimensiunii de securitate colectivă sub egida NATO și de consolidare a forței militare a Uniunii Europene. Momentul politic actual este favorabil apărării și face posibilă repunerea în centrul dezbaterilor europene

a chestiunii militare, o revenire la un principiu al realismului dezirabil după o perioadă marcată de o paradigmă de creștere economică și normativă europeană [4].

MATERIAL ȘI METODĂ

Astfel, pentru o mai bună comprehensiune a consolidării relației UE-NATO, în contextul războiului din Ucraina, apare necesitatea de a scoate în relevanță principalele aspecte prezente în dialogul dintre cele două organizații. Atât statele UE, cât și cele membre ale NATO, în contextul războiului din Ucraina, au fost primele state care au susținut Ucraina împotriva invaziei nejustificate a Federației Ruse, acordând ajutor pe dimensiunea politică, economică, energetică, inclusiv cea socială.

Astfel, în scopul elaborării prezentei cercetări cu referire la consolidarea cooperării UE-NATO în contextul războiului din Ucraina s-a apelat la utilizarea unui set de metode general-specifice de cercetare, precum: metoda fenomenologică, metoda istorică și metoda webografică.

Metoda fenomenologică, ca metodă de cercetare în filosofie, a permis examinarea condițiilor fundamentale și a evenimentelor („fenomenelor”) care au contribuit la accelerarea sau la fortificarea colaborării UE-NATO în contextul invadării Ucrainei de către Federația Rusă.

Metoda istorică a asigurat efectuarea unei analize privind consolidarea cooperării UE-NATO pe dimensiunea securității pe parcursul anilor 2022-2023 de război în Ucraina.

Metoda webografică. Ținând cont de faptul că în literatura științifică din Republica Moldova încă nu există cercetări complexe cu referire la specificul consolidării cooperării UE-NATO în contextul conflictului din Ucraina, s-a recurs la utilizarea metodei webografice, care ne v-a oferi posibilitatea să examinăm tema suspusă cercetării la nivel teoretic și practic apelând la principalele surse publicate pe site-urile de pe internet, făcând posibilă o mai bună înțelegere a problemei cercetate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La doar o lună de la invazia Rusiei în Ucraina, într-un moment în care asistăm la revenirea războiului în Europa, miniștrii afacerilor externe și ai apărării din țările membre ale Uniunii Europene au adoptat la data de 21 martie 2023, la Bruxelles, Busola Strategică a apărării europene – o nouă politică de apărare comună care va permite UE să stabilească rapid forțe de reacție rapidă [5]. Busola oferă Uniunii Europene un plan de acțiune ambițios pentru consolidarea politicii de securitate și apărare a UE până în 2030.

Obiectivul Busolei Strategice este de a face din UE un furnizor de securitate mai puternic și mai capabil. UE trebuie să fie în măsură să-și protejeze cetățenii și să contribuie la sprijinul păcii și securității internaționale. Acest lucru este cu atât mai important într-un moment în care războiul a revenit în Europa, în urma agresiunii nejustificate și neprovocate a Rusiei împotriva Ucrainei, și, totodată, într-un moment al unor transformări geopolitice majore. Această Busolă Strategică va consolida autonomia strategică a UE și capacitatea ei de a colabora cu partenerii pentru a-și proteja valorile și interesele.

O Uniune Europeană mai puternică și mai capabilă în materie de securitate și apărare va aduce o contribuție pozitivă la securitatea mondială și transatlantică și este complementară NATO, care rămâne baza apărării colective pentru membrii săi. De asemenea, UE își va intensifica sprijinul pentru ordinea mondială bazată pe norme, în centrul căreia se află Organizația Națiunilor Unite. Amenințările sunt în creștere, iar costul lipsei de acțiune este clar. Busola Strategică este un ghid de acțiune. Ea stabilește o cale de urmat ambițioasă pentru politica noastră de securitate și apărare pentru următorul deceniu. Ne va ajuta să ne asumăm responsabilitățile în materie de securitate, în fața cetățenilor noștri și a restului lumii.

Busola Strategică oferă o evaluare comună a mediului strategic în care UE își desfășoară acțiunile și a amenințărilor și provocărilor cu care se confruntă Uniunea. Documentul prezintă propuneri concrete și realizabile, cu un calendar foarte precis de punere în aplicare, pentru a îmbunătăți capacitatea UE de a acționa în mod decisiv în situații de criză și de a-și apăra securitatea și cetățenii. Busola acoperă toate aspectele politicii de securitate și apărare și este structurată în jurul a patru piloni: acțiune, investiții, parteneriate și securitate [6].

Busola Strategică va contribui la consolidarea unei culturi europene comune în materie de securitate și apărare și la definirea obiectivelor corecte și a scopurilor concrete pentru politicile UE. Ea va aborda patru domenii diferite, interconectate: misiuni de gestionare a crizelor; reziliență; instrumente și capacități; cooperarea cu partenerii. Din această perspectivă, Busola Strategică a UE se aseamănă cu documentul programatic al NATO – Conceptul Strategic – care statuează trei piloni: apărare colectivă, gestionarea crizelor și securitate prin cooperare. De altfel, adoptarea Busolei Strategice a UE va fi urmată de adoptarea următorului Concept Strategic al NATO, la summitul de la Madrid din 29-30 iunie 2022 [7].

Publicarea Busolei Strategice, care a stabilit obiective concrete de atins până în 2025, este un document mai decisiv și mai concret decât Strategia Globală din 2016. Un moment esențial prezent în Document este că Busola Strategică prevede complementaritatea UE cu NATO [8]. Colaborarea cu NATO a fost, de asemenea, consolidată, prin semnarea unui nou acord de cooperare – Declarația comună semnată la 10 ianuarie 2023. Aceasta este a treia declarație comună, după Declarația de la Varșovia din 2016 [9] și cea de la Bruxelles din 2018 [10], ca parte a unui parteneriat de peste douăzeci de ani. Cel mai semnificativ aspect este, probabil, declarația de dorință de „consolidare în continuare a cooperării [UE și NATO – *n.n.*] în zonele existente, precum și extinderea și aprofundarea acesteia, în special în ceea ce privește competiția geostrategică, problemele legate de reziliență, protecția infrastructurii critice, tehnologiile perturbatoare, spațiul, implicațiile de securitate ale schimbărilor climatice, precum și manipularea informațiilor și amestecul actorilor străini.

În acest sens, cea mai interesantă inovație adusă de Busola Strategică a fost punerea de creare, până în 2025, a unei capacități de reacție rapidă (European Rapid Deployment Capacity (EU RDC), cu scopul de a permite desfășurarea de trupe, până

la maximum 5.000 de unități, într-un mediu nepermisiv ca răspuns la diferite tipuri de crize. La aproximativ un an de la publicarea Busolei Strategice, la 9 martie 2023, Comisia pentru Afaceri Externe a Parlamentului European (AFET) a aprobat un raport pentru a defini mai bine caracteristicile care trebuie atribuite acestui nou instrument, considerat cheie pentru autonomia strategică a Uniunii Europene. Proiectul a fost apoi prezentat în ședința plenară, care a aprobat rezoluția intitulată „Capacitatea de desfășurare rapidă a UE”, grupurile de luptă ale UE și Articolul 44 TUE: Calea de urmat.

Comparația dintre Capacitatea de desfășurare rapidă a UE și grupurile de luptă ale UE a fost inevitabilă de la prezentarea acestui nou instrument, deși la o analiză mai atentă cele două instrumente prezintă diferențe substanțiale semnificative. Grupurile de luptă ale UE sunt definite ca „unități militare multinaționale, compuse în general din 1.500 de personal fiecare și fac parte integrantă din capacitatea militară de reacție rapidă a Uniunii Europene de a răspunde conflictelor și crizelor emergente din întreaga lume. Aceste grupuri de luptă sunt operaționale din 2007 și au contribuit ca instrument de cooperare și transformare în domeniul apărării, dar din diverse motive nu au fost niciodată desfășurate la nivel operațional. Fiind un instrument care se încadrează sub umbrela PSAC, de fapt, decizia privind utilizarea lor trebuie să fie aprobată în unanimitate de toate statele membre. În plus – poate un factor și mai decisiv în descurajarea utilizării lor – funcționarea lor prevede ca trupele să fie aprovizionate pe bază de rotație de către țările Uniunii și ca eventuala lor utilizare să fie finanțată în întregime de orice subiect care contribuie în termeni de oameni și echipament. Pentru CDR UE, conștientă de acest obstacol enorm, s-a decis, în schimb, acordarea de finanțare la nivel central, astfel încât să elibereze decizia privind utilizarea sa din orice motiv economic, iar instrumentul-cheie, care, probabil, va garanta acoperirea acestuia, este din nou EPF. Această rezoluție a Parlamentului European ar trebui să aibă o acoperire mediatică mult mai mare decât o primește în prezent, deoarece constituie un pas important în procesul de creare a acestui instrument potențial revoluționar. Totuși, și în acest caz, întrucât este vorba despre măsuri referitoare la Politica de Securitate și Apărare Comună, puterea de decizie rămâne în continuare în mâinile țărilor membre [11].

Războiul din Ucraina este un moment-cheie pentru autonomia strategică europeană. Această declarație politică, care a fost de un real succes în 2022, oferă posibilitatea de a beneficia de avântul programelor deja lansate de comisie prin adăugarea de cheltuieli militare în beneficiul comun. De asemenea, ar trebui stabilite condițiile unei viziuni viitoare referitor la apărarea europeană. Desigur, acest lucru nu ar rezolva toate problemele, dar ar avea avantajul de a stabili un orizont cu adevărat ambițios, care ar face posibilă evitarea căderii din nou în bucățile reînarmărilor naționale, dar și să cântărească NATO, cu cheia europeană, echipamente, care ar fi în sine o formă de răspuns politic proporțional cu provocarea creată de întoarcerea războiului în Europa [12].

În contextul provocărilor comune din Est, în iulie 2016, la Varșovia, cele două organizații au evidențiat deja domeniile de consolidare a colaborării lor, iar în luna de-

cembrie a aceluiași an miniștrii de externe ai NATO au aprobat o declarație privind măsurile comune pentru promovarea cooperării NATO-UE. Ulterior, în decembrie 2017, la acel document au fost adăugate alte 32 de măsuri. A doua declarație comună între UE și Alianță a fost promovată la 10 iulie 2018. Prin declarația din 2018 ambele organizații au convenit să facă progrese rapide în domeniile ce vizează mobilitatea militară, lupta împotriva terorismului și consolidarea rezistenței la riscuri chimice, biologice, radiologice și nucleare, precum și promovarea agendei Femei, Păce și Securitate. Secretarul General al Alianței a subliniat cu mai multe ocazii necesitatea extinderii în continuare a cooperării în domeniul mobilității militare, rezistenței la tehnologiile emergente și perturbatoare și în ce privește impactul schimbărilor climatice asupra securității. UE și NATO au în comun 21 de membri care împărtășesc aceleași valori și joacă roluri complementare și de consolidare în sprijinul păcii și securității internaționale. Conceptul strategic aprobat de NATO în 2022 descrie Uniunea Europeană ca un partener unic și esențial și solicită un parteneriat strategic consolidat și îmbunătățit. Pentru NATO, consolidarea capacităților sale de apărare pe care UE o realizează trebuie să fie coerentă și complementară eforturilor Alianței de a evita dublarea inutilă și de a contribui la împărțirea sarcinilor între Europa și America de Nord [13].

Noua Declarație semnată la data de 10 ianuarie 2023 privind colaborarea UE-NATO se bazează pe cele similare din 2016 și 2018, acum având ca context războiul din Ucraina. La Varșovia, în iulie 2016, cele două organizații au evidențiat deja domeniile de consolidare a cooperării lor în lumina provocărilor comune din Est și Sud și, în decembrie a aceluși an, miniștrii de externe ai NATO au aprobat o Declarație cu 42 de măsuri comune pentru stimularea cooperării NATO-UE. Ulterior, în decembrie 2017, la acel document au fost adăugate alte 32 de măsuri. A doua declarație comună între UE și Alianță a fost promovată la 10 iulie 2018, iar în aceasta ambele organizații au convenit să facă progrese rapide în domeniile ce vizează mobilitatea militară, lupta împotriva terorismului și consolidarea rezistenței la riscuri chimice, biologice, radiologice și nucleare, precum și promovarea agendei Femei, Pace și Securitate.

Un aspect important în asigurarea securității pe continentul european este consolidarea continuă a cooperării Uniunii Europene cu NATO. Astfel, Secretarul General al NATO, Jens Stoltenberg, președintele Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, și președintele Consiliului European, Charles Michel, au semnat documentul la sediul Alianței Atlantice, la Bruxelles. Bruxelles-ul și Alianța au semnat noua Declarație comună pentru a-și dezvolta cooperarea în probleme de securitate și apărare. Astfel, Jens Stoltenberg, Secretarul General al NATO, a menționat: „Declarația arată clar că NATO rămâne fundamentul apărării ...colective și că rămâne esențială pentru securitatea euro-atlantică. De asemenea, recunoaște valoarea unei apărări europene mai capabile, care contribuie pozitiv la securitatea europeană și este complementară și interoperabilă cu NATO”. De asemenea, Stoltenberg a reamintit că „parteneriatul va fi și mai important atunci când Finlanda și Suedia vor deveni membre cu drepturi depline ale NATO. Alianța va proteja apoi 96% dintre cetățenii Uniunii Europene și o mai mare parte a teritoriului

acesteia decât oricând [14] și că „brutala invazie rusă în Ucraina ne-a schimbat fundamental securitatea” [15].

Războiul din Ucraina a înlăturat multe lucruri, a verificat veridicitatea amenințărilor și a demonstrat cât de vulnerabilă este pacea, generând o unitate fără precedent și o reafirmare a valorilor democratice. Alianța Atlantică și Uniunea Europeană sunt, în acest moment, nu doar că mai necesare ca oricând, dar și-au consolidat intenția fermă de a rămâne unite și de a lucra împreună ca garanți ai securității tuturor. „Suntem hotărâți să ne consolidăm și să extindem cooperarea și să ducem parteneriatul NATO-UE la următorul nivel”. Evenimentul a confirmat progrese fără precedent în cadrul cooperării UE-NATO, care nu doar că aprofundează în cele 74 de domenii deja definite în declarațiile anterioare semnate în 2016 și 2018, ci marchează și o foaie de parcurs pentru următorii ani, în conformitate cu prioritățile stabilite atât în noul Concept Strategic NATO aprobat la data de 29 iunie 2022 la Madrid [16], cât și în Busola Strategică. Conceptul Strategic aprobat de NATO la Madrid descrie Uniunea Europeană ca un partener unic și esențial și solicită un parteneriat strategic îmbunătățit și consolidat în scopul asigurării păcii și securității pe continentul european. Noua Declarație abordează concurența strategică în creștere cu țări precum China, problemele de reziliență, protecția infrastructurii, tehnologiile emergente și perturbatoare, spațiul, implicațiile de securitate ale schimbărilor climatice, interferența străină sau manipularea informațiilor.

De asemenea, Declarația acordă o atenție deosebită așa-numitei frontiere de sud a NATO și include în mod expres în document: „Persistența conflictelor și a situațiilor de fragilitate și instabilitate în țările Europei. Vecinii subminează securitatea și oferă concurenților noștri strategici, (dar și grupurilor teroriste) teren fertil pentru a câștiga influență, a destabiliza societățile și a crea amenințări la adresa securității europene. Conform declarațiilor lui Jens Stoltenberg, noul acord va permite o cooperare împreună și fără dublare, deoarece Declarația recunoaște valoarea unei apărări europene mai capabile, care contribuie pozitiv la securitatea noastră și este complementară și interoperabilă cu Alianța Atlantică. La un interval de doar douăzeci și patru de ore de la semnarea Declarației, la data de 11 ianuarie, Alianța și Uniunea Europeană au creat Grupul operativ NATO-UE pentru infrastructura critică și reziliență. Acordul, prezentat ca un simbol clar al noii relații dintre cele două organizații, se va concentra pe patru sectoare: transport, energie, zonă digitală și spațiu.

A treia Declarație este Documentul semnat scurt, dar precis, cu un total de 14 puncte și este, înainte de toate, o confirmare a solidității Europei în fața amenințărilor din partea Federației Ruse și a sentimentului său neclintit de unitate. „Asocierea strategică – se spune în primul punct al Declarației – se bazează pe valorile pe care le împărtășim, pe hotărârea noastră de a face față provocărilor care ne afectează și pe angajamentul nostru neechivoc de a promova și apăra pacea, libertatea și prosperitatea în zona euro-atlantică. În condițiile în care societatea se confruntă cu cea mai gravă amenințare la adresa securității euro-atlantice din ultimele decenii, consolidarea cooperării UE- NATO apare ca o necesitate și un imperativ al timpului. Războiul pe care Rusia îl poartă împo-

triva Ucrainei încalcă principiile dreptului internațional și ale Cartei Națiunilor Unite, amenințând securitatea și stabilitatea Europei, dar și a restului lumii. De asemenea, războiul din Ucraina a exacerbât o criză alimentară și energetică care afectează miliarde de oameni din întreaga lume. Astfel, în noul context geopolitic, ambele organizații – atât UE, cât și NATO – condamnă agresiunea Federației Ruse în Ucraina, manifestându-și solidaritatea cu Ucraina, sprijinind neclintit și continuu independența, suveranitatea și integritatea teritorială și acordând sprijinul deplin pentru „dreptul inerent al Ucrainei de a acționa în autoapărare și de a-și alege propriul destin” [Ibidem].

Într-o trecere în revistă a peisajului strategic actual, Declarația nu vorbește despre provocări sau amenințări, dar enumeră provocările prezente în mediul în care ne aflăm într-un moment crucial pentru securitatea și stabilitatea euro-atlantică. Astfel, în Document sunt enumerate amenințări, precum: „agenți autoritari care ne contestă interesele, valorile și principiile noastre democratice prin multe mijloace, cum ar fi cele politice, economice, tehnologice și militare”. De asemenea, drept provocări la adresa securității sunt cele care vizează mediul. O atenție nu mai puțin importantă este acordată Chinei. În Declarație, China este plasată ca principalul actor care se află în competiție strategică cu Occidentul. Pornind de la aceste raționamente, Documentul insistă asupra importanței legăturii transatlantice și asupra necesității unei cooperări mai strânse între NATO și UE. După ce se reafirmă că Alianța Atlantică rămâne baza apărării colective a aliaților săi și o componentă esențială a securității euro-atlantice, în Declarație se indică necesitatea și utilitatea cooperării complementare cu NATO în scopul unei apărări europene mai puternice și mai capabile, care să contribuie pozitiv la asigurarea securității mondiale și transatlantice. Axându-se pe acest principiu, în Declarație se menționează: „Asociația noastră strategică consolidează cooperarea ambelor organizații (UE și NATO), contribuind la consolidarea securității în interiorul și în afara Europei. NATO și UE au roluri complementare, coerente și sinergice în sprijinirea păcii și securității internaționale. Vom continua să mobilizăm setul de instrumente pe care le avem, fie ele politice, economice sau militare, pentru a ne urmări obiectivele comune în beneficiul cetățenilor”. Pentru aceasta, și după evaluarea rezultatelor tangibile ale asocierii dintre cele două organizații în urmă cu mai bine de douăzeci de ani și dezvoltate în cele trei Declarații, se evidențiază realizările în domenii, precum: lupta împotriva amenințărilor hibride și cibernetice, operațiuni de cooperare, mobilitatea militară, lupta împotriva terorismului, industria de apărare sau dezvoltarea capacităților. De asemenea, din prevederile Noii Declarații rezultă angajamentul celor două organizații (UE și NATO) de a ridica cooperarea la un nivel mai înalt. Un obiectiv care va contribui la consolidarea cooperării UE-NATO în domenii în care deja există această cooperare, precum și la extinderea colaborării în altele, pentru a face față „intensificării concurenței geostrategice, problemelor legate de reziliență, de protecția infrastructurilor critice, de tehnologiile emergente și perturbatoare, de repercusiunile schimbărilor climatice asupra securității, precum și de manipularea informațiilor și de interferența agenților străini” [17].

Astfel, Uniunea Europeană (UE) și NATO prin noua Declarație comună și-au propus consolidarea colaborării și au promis că își vor continua sprijinul pentru Ucraina în războiul împotriva Rusiei. Potrivit Secretarului General al Alianței, președintele rus V. Putin a „eșuat” în încercarea de a împărți Occidentul cu conflictul ucrainean. La fel, conform declarațiilor lui Von der Leyen, Ucraina ar trebui să primească toată asistența militară de care are nevoie și nu a exclus extinderea sancțiunilor economice asupra Belarusului și Iranului pentru sprijinul lor militar acordat Moscovei. Poziția președintei Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a fost susținută de către Secretarul General al Alianței, care a subliniat necesitatea extinderii în continuare a cooperării în domeniul mobilității militare, rezistenței la tehnologiile emergente și perturbatoare și al impactului schimbărilor climatice asupra securității [18].

CONCLUZII

Invazia nejustificată a Rusiei în Ucraina în anul 2022 a condiționat numeroase implicații geopolitice, contribuind la apropierea fără precedent dintre UE și NATO. „Operațiunea specială” a Federației Ruse dusă în Ucraina a condiționat accelerarea în special a consolidării percepției unanime și a necesității creșterii capacităților de apărare ale UE și NATO. Actualmente suntem prezenți la desfășurarea acțiunilor de luptă pe teritoriul Ucrainei, acțiuni care au un impact direct asupra tuturor sferelor de activitate: economie, sfera energetică, transport, infrastructură, ecologie și agricultură, învățământ și cultură. Cooperarea UE - NATO în contextul războiului din Ucraina devine una mai puternică și mai capabilă în materie de securitate și apărare, contribuind la asigurarea securității mondiale. De asemenea, cooperarea UE - NATO va intensifica sprijinul nu doar pentru Ucraina în rezistența față de Federația Rusă, dar va intensifica și sprijinul pentru o ordine mondială bazată pe norme de drept, stabilind o strategie ambițioasă pentru politica de securitate și apărare pentru următoarele decenii.

Referințe:

1. *Invasión rusa a Ucrania cambiara el entorno de seguridad de Europa “durante décadas”* <https://www.vozdeamerica.com/a/invasion-rusa-de-ucrania-cambio-el-entorno-de-seguridad-de-europa-durante-decadas-/6977069.html> [Accesat: 12.07.2023]
2. GONZÁLEZ-BARBA, J. *El impacto de la guerra de Ucrania sobre la UE.* <https://www.politicaexterior.com/el-impacto-de-la-guerra-de-ucrania-sobre-la-ue/> [Accesat: 12.07.2023]
3. MARRONE, A. *Dove va la sicurezza europea?* <https://www.affarinternazionali.it/la-guerra-russo-ucraina-e-le-sfide-per-la-sicurezza-europea/> [Accesat: 12.07.2023]
4. *La relance de la défense européenne et le conflit en Ukraine : dynamiques et paradoxes.* <https://www.frstrategie.org/publications/notes/relance-defense-eu->

- ropeenne-conflit-ukraine-dynamiques-paradoxes-2022 [Accesat: 12.07.2023]
5. *Une boussole stratégique pour l'UE*. <https://www.consilium.europa.eu/fr/infographics/strategic-compass/> [Accesat: 12.07.2023]
  6. *Une boussole stratégique pour renforcer la sécurité et la défense de l'UE au cours de la prochaine décennie*. <https://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/> [Accesat: 12.07.2023]
  7. LUPIȚU, R. *UE aprobă luni Busola strategică a apărării, care prevede o forță militară de 5.000 de soldați și creșterea cheltuielilor pentru apărare*. <https://www.caleaeuropeana.ro/ue-aproba-luni-busola-strategica-a-apararii-care-prevede-o-forta-militara-de-5-000-de-soldati-si-cresterea-cheltuielilor-pentru-aparare/> [Accesat: 12.07.2023]
  8. LUPIȚU, R. *Țările UE au aprobat Busola Strategică a apărării europene, complementară cu NATO: UE va avea o forță de reacție rapidă de 5.000 de militari până în 2025*. <https://www.caleaeuropeana.ro/tarile-ue-au-aprobat-busola-strategica-a-apararii-europene-complementara-cu-nato-ue-va-avea-o-forta-de-reactie-rapida-de-5-000-de-militari-pana-in-2025/> [Accesat: 12.07.2023]
  9. *Cooperarea UE-NATO*. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/defence-security/eu-nato-cooperation/> [Accesat: 12.07.2023]
  10. *Déclaration Conjointe du Président du Conseil Européen, du Président de la Commission Européenne et du Secrétaire Général de L'Organisation du Traité de L'Atlantique Nord sur la coopération entre l'ue et L'OTAN*. https://www.consilium.europa.eu/media/36093/otan_ue_9-july-final_fr.pdf [Accesat: 12.07.2023]
  11. SAMORÈ, S. *Il momento della difesa europea: prospettive e criticità a più di un anno dall'invasione dell'Ucraina*. <https://www.pandorarivista.it/articoli/il-momento-della-difesa-europea-prospettive-e-criticita-a-piu-di-un-anno-dall-invasione-dell-ucraina/> [Accesat: 12.07.2023]
  12. *La relance de la défense européenne et le conflit en Ukraine : dynamiques et paradoxes*. <https://www.frstrategie.org/publications/notes/relance-defense-europeenne-conflit-ukraine-dynamiques-paradoxes-2022> [Accesat: 12.07.2023]
  13. *UE y OTAN firman nueva declaración para ampliar cooperación*. <https://www.dw.com/es/ue-y-la-otan-firman-una-nueva-declaraci%C3%B3n-para-ampliar-su-cooperaci%C3%B3n/a-64337106> [Accesat: 12.07.2023]
  14. *La UE y la OTAN llevan su cooperación «al siguiente nivel» frente a las amenazas de Rusia y China*. <https://es.euronews.com/my-europe/2023/01/10/la-ue-y-la-otan-llevan-su-cooperacion-al-siguiente-nivel-frente-a-las-amenazas-de-rusia-y-> [Accesat: 12.07.2023]
  15. *OTAN y Unión Europea crean un grupo de trabajo para proteger las infraestructuras críticas europeas*. https://es.finance.yahoo.com/noticias/otan-uni%C3%B3n-europea-crean-grupo-122458110.html?guccounter=1&guce_r

eferrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAACq4ei8-T1LSY_RET1INjdDfe9vSTDvE-wIDn9Fzq91GXY02-dC6aXBdEBvVcqnXqq_JZ8xoC1sPomJIS0rDVnBEuatZyEKTjPK29BL160-clWm_uyuxZSGoXCKq5YrY43WNo4IhfKYnOc7zZHsmd_QMPJi3g_ksnln-K86puJCwa5 [Accesat: 12.07.2023]

16. *NATO 2022 Strategic Concept 2022*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm
17. RUIZ, R. *Más unidos que nunca La OTAN y la UE firman una nueva Declaración de cooperación y crean un grupo de trabajo conjunto sobre resiliencia e infraestructuras críticas*. <https://www.defensa.gob.es/Galerias/gabinete/red/2023/02/p-48-49-red-402-ue-otan.pdf> [Accesat: 12.07.2023]
18. *Guerra en Ucrania. La OTAN y la UE pactan estrechar su colaboración y se comprometen a continuar su apoyo a Ucrania*. <https://www.rtve.es/noticias/20230110/guerra-ucrania-rusia-otan-ue-estrechan-colaboracion-sancciones/2415027.shtml> [Accesat: 12.07.2023]